

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: Модернізація системи вищої освіти України

*Матеріали VI Міжнародної наукової конференції
“Модернізація системи вищої освіти відповідно
до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20 травня 2006 р.*

*та Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Вища освіта в контексті державної політики України”,
м. Київ, МАУП, 14 грудня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: Модернізація системи вищої освіти
Б79 України: Матеріали VI Міжнар. наук. конф. “Модернізація системи вищої освіти відповідно до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”, м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20 трав. 2006 р. та Всеукр. наук.-практ. конф. “Вища освіта в контексті державної політики України”, м. Київ, МАУП, 14 груд. 2006 р. — К. : МАУП, 2007. — 328 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-755-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми модернізації системи вищої освіти України, трансформації освітньої системи країни в умовах розвитку постіндустріального суспільства. Вища освіта розглядається в контексті державної політики України.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 978-966-608-755-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Зміст

Розділ I

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА 2005–2010 рр. 8

Мамонов К. А., Мамонова Н. В.

*Трансформація освітньої системи України в умовах
розвитку постіндустріального суспільства 9*

Судаков В. И., Алиев Р. М., Балинска И.

*Проблема трансформации социальных функций
института образования в современных
постсоциалистических государствах 15*

Кочетова К. А., Нестеренко О. В.

*Інтеграція вищих навчальних закладів і роботодавців
як фактор обопільного підвищення конкурентоспроможності 27*

Яковенчук О. А.

*Як застосувати зарубіжний досвід прискореного навчання
в педагогіці України 31*

Балинска И.

*Принципы современных образовательных реформ
в контексте положений Болонской декларации 42*

Корнеева Л. О., Сіницький М. Є.

Підхід до якості вищої освіти з позицій ISO 9001:2000 49

Спивакова Н. А.

*Основные направления развития системы высшего образования
в условиях трансформационных процессов Украины 63*

Рябченко І. М., Глупак О. М.

*Досвід впровадження сучасних технологій дистанційного
навчання у навчальний процес і науку 68*

Штефан Л. В.

*Гуманізація самостійної роботи шляхом втілення
сучасних педагогічних технологій 76*

Орлова О. І.

*Потенціал релаксаційної функції культури
в управлінні сучасним навчальним закладом 82*

Л. О. КОРНЄЄВА

Національний аграрний університет, м. Київ

М. Є. СІНИЦЬКИЙ

канд. фіз.-мат. наук

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПІДХІД ДО ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ПОЗИЦІЙ ISO 9001:2000

На підставі положень Болонської декларації аналізуються фактичні критерії діючої державної системи гарантій якості вищої освіти. З позицій принципів Загального керування на основі якості та відповідно до вимог і рекомендацій серії міжнародних стандартів ISO 9000 розглянуто принципові моменти побудови системи управління якістю вищого навчального закладу. Зроблено акцент на місце і роль студентства у забезпеченні якості освітянського процесу.

Загальновизнано, що освіту правомірно розглядати як унікальну специфічну галузь, яка задовольняє попит споживачів в освітніх послугах. Якість освіти та її складових визначається шляхом порівняння з базовими уявленнями, установками, нормами, стандартами (“доктрина освіти”, “соціальні норми”, “вимоги з боку особистості, суспільства”, “плановані цілі навчання і виховання”, “потреби громадян, підприємств, суспільства і держави”) [11; 14; 16]. Концептуально це збігається із загальноовидовим визначенням якості за міжнародним стандартом ISO 9001:2000 Quality management systems — Fundamentals and vocabulary [6].

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, що відображено у законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту” та ін., національна система гарантії якості освіти будується на основі вимог щодо дотримання стандартів освіти, які пройшли експертизу Ради Європи [9]. Для багатьох напрямів підготовки галузеві стандарти містять вимоги до комплексу базових завдань діяльності, умінь і знань, достатніх для виконання

обов'язків (робіт) визначеного рівня професійної діяльності, і змісту освітнього процесу, що забезпечує одержання відповідних професійних умінь, а також загальні положення побудови систем внутрішньої діагностики якості знань. Міністерством освіти і науки України створено систему зовнішнього контролю якості освіти на основі процедур ліцензування й акредитації вузів за спеціальностями. Впроваджена система якості вищої освіти в цілому базується на таких критеріях:

- відповідність навчальних програм освітнім стандартам за структурою змісту і тривалості навчання;
- відповідність структури кадрового складу вищих навчальних закладів установленим вимогам щодо співвідношення чисельності викладачів, які мають наукові ступені і звання, як до загальної чисельності професорсько-викладацького складу, так і в розрізі кафедр;
- бальна оцінка знань;
- кредитно-модульна система перезарахування залікових одиниць трудомісткості;
- питомі розміри аудиторного фонду та загальної площі (гуртожитків, місць харчування, спортмайданчиків тощо) як характеристики умов навчання та проживання студентів;
- кількісні показники навчально-технічних засобів навчання;
- обсяг наукових і методичних досліджень в освітньому закладі;
- рівень участі органів студентського самоврядування.

Як свідчить практика, багато критеріїв системи державного контролю якості запроваджені ще за радянських часів, застарілі і, як правило, їх виконання чи невиконання суттєво не позначаються на якості надання освітньої послуги. Наприклад, важко пояснити норму питомої площі у 14 м² на студента, тоді коли для забезпечення життєвих функцій людини закон визначає 6 м². Те саме можна сказати стосовно норм площі з розрахунку на один комп'ютер, де більше значення має об'єм простору. Не відповідає світовій практиці підхід до оцінювання наукового та навчально-методичного рівня закладу та його викладачів. Не враховується ринковий характер відносин у сфері освіти, які стимулюють власні шляхи розвитку освітньої установи, її при-

вабливість для споживача з його власних позицій, а не усереднених вимог стандартів. Приклад бізнес-освіти говорить про те, що дуже часто роботодавця приваблює не стільки загальний усереднений рівень освіченості, скільки глибина знань і навичок у напрямі більш вузькому, ніж сучасна градація спеціалізацій. Досягти відповідної якості підготовки можна тільки в умовах реалізації елективної освіти за рахунок високої гнучкості та прозорості управління освітнім процесом та використання сучасних технологій передавання знань [1; 7; 8; 13; 15].

Не можна також не погодитися із ствердженням, що “в діючій системі освіти знання й уміння існують самі по собі, а особистість — сама по собі” [10]. Формування особистості людини, надбання нею культури, у першу чергу духовної, — одна з головних місій системи освіти. Проте висока моральність і заняття бізнесом — майже не сумісні речі. Вочевидь, якісна освіта повинна вирішувати цю суперечність. На жаль, критерії соціальної ефективності сьогодні поступилися місцем раціонально-економічним, тоді як формування технології освіти повинно йти від людини, від осмислення і проектування головного знаряддя діяльності — особистості.

Провідні світові навчальні заклади у своїй діяльності все частіше звертаються до принципів Загального керування на основі якості (ЗКОЯ)*, покладених в основу численних міжнародних стандартів і рекомендацій.

Стандарти керування якістю мають піввікову історію і є результатом ринкових відносин. Внутрішнє переконання виробника у своїх можливостях випускати якісну продукцію завжди викликає два питання: як переконати в цьому споживача і як споживач може переконатися в істині рекламованого. Традиційний шлях — тотальний вихідний контроль продукції, тобто перевірка набутих знань та вмінь студентами з профілюючих дисциплін після закінчення навчання. Саме на цьому базується національна система зовнішнього контролю якості освіти, але поки вона спиратиметься на вибіркові результати контрольних зрізів залишкових знань, доти достовірність оцінювання залишатиметься дуже низькою. Поточний внутрішній контроль

* Автором ЗКОЯ, або TQM вважається Едвардс Демінг (США). Перша “хвиля” якості розпочалася в Японії (1950 р.), друга — “зворотна” — у США (1980 р.) і третя — загальної якості освіти — у США (1993 р.)

якості такого типу має на меті зафіксувати здобутки студента на проміжних етапах навчання, стимулювати навчальну активність, але він малоефективний, оскільки часу для коригування та виправлення недоліків підготовки існуюча система майже не залишає.

Шляхи вирішення окреслених проблем, які є типовими для виробництва будь-якої продукції та надання будь-якої послуги, вже знайдено. Щоб гарантувати стабільність якості продукції, необхідно сформулювати вимоги не тільки до кінцевого результату, а й до внутрішніх процесів виробника, тобто мати чітке розуміння, як ці процеси організувати, як їх контролювати, які вимоги треба висувати до виконавців тощо. Іншими словами, йдеться про вимоги стосовно того, що саме впливає чи може вплинути на якість продукції або послуги: структура організації, персонал, сировина, інформаційне забезпечення, процеси виробничого циклу, допоміжні процеси та ін. Вимагати від споживача сформулювати такі вимоги — завдання нереальні, тим більше, що вони можуть виявитися різними. Тому було створено узагальнення у вигляді стандартів якості, що визначають, яким чином повинна бути побудована і діяти будь-яка організація, щоб і вона, і споживач були впевнені, що вироблена нею продукція або послуги відповідатимуть запитам споживача.

Сьогодні споживачі, які використовують послуги освітянських організацій, що працюють відповідно до міжнародних вимог за принципами ЗКОЯ, значною мірою захищені від чинників зниження якості освіти, таких як невідповідність навчальних програм запитам роботодавців і міжнародним аналогам, застарілі навчальні технології, низька мотивація до навчання, невідповідна кваліфікація викладачів, ігнорування реакції споживачів, погані умови для проживання і відпочинку студентів тощо.

Розрізняють три підходи до побудови Систем менеджменту якості (СМЯ):

- відповідно до принципів Загального менеджменту якості (TQM)*;
- відповідно до вимог і рекомендацій серії міжнародних стандартів ISO 9000, зокрема ISO 9001:2000 і ISO 9004:2004;

* Загальне управління на основі якості.

- відповідно до правил Європейського фонду керування якістю (EFQM), що використовуються при присудженні Європейської премії з якості “Досконалість у бізнесі”^{*}.

Принципово ці підходи не суперечать і взаємодоповнюють один одного, а відрізняються переважно повнотою і глибиною охоплення СМЯ робочих процесів організації. Найбільш досконалим вважається стандарт “ISO 9001:2000. Quality management systems-Requirements”. З 10 січня 2001 р. він уведений у дію в Україні під назвою ДСТУ ISO 9001:2001 “Системи управління якістю. Вимоги”.

Комітет ISO, що поєднує майже 100 країн-учасниць, викремлює вісім принципів, які сприяють досягненню мети у сфері якості [18]:

1. Орієнтація на споживача:

- розуміння проблем споживача;
- розуміння майбутніх потреб споживача;
- задоволення вимог споживача;
- прагнення перевищити очікування споживача.

2. Лідерство:

- єдність мети і спрямування організації;
- установлення відповідного внутрішнього середовища в організації.

3. Залучення персоналу:

- повний розвиток здібностей;
- використання здібностей з максимальною користю.

4. Процесний підхід:

- керування ресурсами як процесом;
- ефективніше досягнення бажаних результатів.

5. Системний підхід до керування:

- визначення;
- розуміння;
- керування взаємозалежними процесами системи для результативного й ефективного досягнення мети.

6. Поліпшення як постійна мета.

7. Прийняття рішень за фактами:

- аналізування даних і інформації з погляду логіки.

^{*} Аналог національної премії з якості у США ім. Малкольма Болдріджа.

8. Взаємовигідні відносини з постачальником:

- створення цінностей через взаємовигідні і взаємозалежні відносини.

Як свідчить практика побудови СМЯ у вищих навчальних закладах Російської Федерації*, основною за трудомісткістю є реалізація першого, третього і п'ятого блоків вимог.

Без сумніву, першим і найважливішим кроком на шляху створення СМЯ є прийняття керівництвом ВНЗ реалістичної моделі сучасної вищої освіти, орієнтованої на споживача. Правильне визначення цілей СМЯ — критичний фактор успіху її впровадження й ефективного функціонування.

На думку більшості аналітиків, студенти не є кінцевими споживачами освітніх послуг. Справжніми споживачами вважають роботодавців, а викладачів і деякою мірою студентів відносять до постачальників послуг. Особливість становища студентів пов'язана з багатозначністю їхньої ролі в освітньому процесі. З одного боку, будучи абітурієнтами, вони є “вихідним матеріалом” для вищої школи, від якості якого багато в чому залежить результат навчання. Але на відміну від звичайного розуміння цього слова студенти і самі активно беруть участь в освітньому процесі. Основна активність студентів виявляється у засвоєнні (споживанні) переданого їм навчального матеріалу. У цьому сенсі вони одночасно є і внутрішніми споживачами**, і працівниками, чия праця — суть вивчення навчального матеріалу, виконання практичних завдань, контрольних і курсових робіт, тобто послідовне засвоєння навчальних програм і, як оброблювана продукція на кожному кроці виробничого процесу (курси), здобувають нові властивості, що надалі отримуватимуть вартісне

* Московський державний університет сталі і сплавів, Російська економічна академія ім. Г. В. Плеханова, Московський державний університет економіки, статистики та інформатики; Санкт-Петербурзький державний електротехнічний університет; Томський політехнічний університет; Омський державний педагогічний університет; Пермський державний університет; Сучасний гуманітарний університет; Татарський інститут сприяння бізнесу; Сибірський державний технологічний університет; Пензенський державний університет архітектури та будівництва; Чебоксарський кооперативний інститут та ін.

** Мається на увазі як споживання навчального матеріалу, так і користування бібліотекою, гуртожитком, Інтернетом, їдальнею, тобто всім тим, що належить до освітніх послуг.

оцінювання споживачів. Роль студентів як працівників часто переважає їхню роль як споживачів через зіткнення коротко- і довгострокових цілей навчання. Наприклад, студенти можуть виявитися цілком щасливими, коли заняття відмінюються або закінчуються раніше запланованого. Можна також почути від студентів, що їхня єдина потреба — отримання диплома, а критерій якості освітньої послуги — її мінімальна вартість.

Відмітність студентів від кінцевих споживачів полягає ще й в тім, що їм доводиться постійно підтверджувати свої якості і придатність, проходячи через систему іспитів і оцінювання. Зусилля студентів і їхній внесок суттєві для надання продукції ВНЗ, тобто їм самим (на виході процесу — його випускникам), максимальної конкурентоспроможності і відповідності потребам роботодавців. Кінцевими споживачами продукції переважно* є роботодавці, які, будучи представниками суспільства, оцінюють продукт освіти, призначаючи певні первинні зарплати молодим фахівцям. Саме їхні потреби повинні передусім враховуватися при складанні навчальних програм, а потреби студентів — розглядатися в тому розрізі, щоб вони не суперечили потребам роботодавців**.

Можливо, не всі роботодавці достатньо поінформовані про новітні досягнення науки і техніки, і орієнтація на їхні запити може загальмувати випереджаючий розвиток освіти. Однак відомо, що успішні підприємці завжди чуйно реагують на потреби ринку і вміють прогнозувати майбутнє. Тому орієнтація на конкретного сучасного споживача — необхідна умова створення СМЯ.

Зазначимо, що конкретні споживачі освітнього продукту далеко не завжди його оплачують. У більшості країн освіта частково або цілком інвестується платниками податків. Сімейне оточення студента, підприємства, громадські організації також досить часто виступають платниками освітніх послуг. З погляду

* Крім роботодавців до кінцевих споживачів належать система аспірантури, структури бізнес-освіти і, безумовно, батьки та організації, для яких важлива соціальна позиція молоді.

** Поєднання цілей та результатів удосконалення людських ресурсів з цілями бізнеса і принципами корпоративної культури широко впроваджується в практику великих західних компаній як у вигляді створення центрів розвитку персоналу компаній, так і структур, що займаються підготовкою співробітників партнерських компаній та партнерських навчальних закладів (бізнес-шкіл на основі якості та корпоративних університетів).

індустрії освіти як суспільство, так і держава, безумовно, мають право чекати від усіх учасників освітнього процесу належної віддачі і якісної роботи.

Хто б не був споживачем освітніх послуг, відповідно до вимог ISO 9001:2000, на рівні СМЯ чи місії ВНЗ повинно бути чітко і конкретно задекларовано, кому і які конкретно надаються послуги і в чому вони полягають, тобто які знання, уміння, практичні навички, зокрема навички комунікації, самоменеджменту, здатність працювати в команді, будуть передані студентам і, як результат, на які посади вони зможуть претендувати. Державні стандарти вищої освіти (ДСВО) тією чи іншою мірою (залежно від ставлення до розуміння потреб споживачів) відповідають цим вимогам, але з позицій ISO 9001:2000, і це підтверджується документами Болонського процесу, диплом державного зразка повинен супроводжуватися додатком, що містить докладну характеристику вивчених курсів і набутих умінь.

Одна з головних вимог ISO 9001:2000 — щоб вищий навчальний заклад тісніше співпрацював з діловим світом і конкретними роботодавцями, аби своєчасно визначати, які характеристики випускників важливі і потрібні для їхньої подальшої успішної роботи.

Стандарт ISO 9001:2000 надає чіткі рекомендації щодо вдосконалення діяльності будь-якої організації. Їх базова вимога упорядкування всіх процесів, усієї діяльності організації й одержання гарантій того, що не виникне ситуацій, коли щось не буде зроблено через відсутність поділу повноважень і відповідальності, недостатньої інформованості і нерозуміння, як діяти, яка політика, мета і плани розвитку організації, які роботи належать до рівня відповідальності виконавця, як їх якісно виконувати і як вони узгоджуються одна з одною*.

Стандарт ISO 9001:2000 дає рекомендації побудови щодо сучасної системи керування, що надалі можна нарощувати іншими підсистемами. Ієрархічну мережу основних** процесів ВНЗ,

* Лівова частка проблем виникає не через погану роботу підрозділів, а на стиках робіт, через відсутність потрібної координації, тобто через недоліки менеджменту.

** У системі ВНЗ практично немає повторюваних процесів, за винятком, можливо, тих, що належать до обслуговуючих (матеріально-технічне забезпечення, інформаційно-бібліотечне, медичне та ін.).

як правило, поділяють на рівні [3; 10; 19]. Наприклад, до процесів першого рівня належать діяльність вищого керівництва, процеси життєвого циклу освітньої послуги, процеси забезпечення ресурсами, виміру, аналізу і поліпшення. Процесами другого рівня, що входять, наприклад, до життєвого циклу послуги, будуть довузівська підготовка, добір абітурієнтів, проектування навчального процесу, навчально-методична і наукова діяльність, працевлаштування випускників, моніторинг якості, післядипломна освіта. До процесів третього рівня, що входять, наприклад, у довузівську підготовку, належать підготовчі курси, виїзні заняття, конкурси і шкільні олімпіади, дні “відкритих дверей” та ін. Для кожного з процесів визначається перелік вхідної і вихідної інформації.

СМЯ — система, що за визначенням відповідає вимогам міжнародних стандартів, виконання яких перевіряється під час сертифікації. Інформація про кожну роботу/процес збирається, систематизується, обробляється як для фіксації поточної ситуації, так і для розуміння того, як виконується процес і які дії слід запровадити для керування, коригування або вдосконалення [18]. Документація СМЯ — це ієрархічна система внутрішніх стандартів діяльності, і вона повинна співвідноситися зі змістом відповідних розділів ISO 9001:2000. Основним елементом (вищого рівня) цієї ієрархічної піраміди є “Посібник з якості” — документ, в якому стисло описується політика організації з якості і наводиться перелік усіх процесів у вигляді посилань на документовані методики СМЯ. “Політика у сфері якості” — офіційно декларовані вищим керівництвом основні напрями, цілі і зобов’язання з якості, це головний інструмент СМЯ, загальне бачення основних проблем. Якщо не всі визнають структуру процесів, розставлені пріоритети, критерії якості, то СМЯ навряд чи вдасться створити. Головне питання: як Ви бачите себе в цій політиці?

Цілі політики повинні бути конкретними і вимірними. Вислови типу “збільшити набір студентів”, “поліпшити влаштування на роботу”, “підвищити заробітну плату” тощо повинні використовуватися в контексті з “наскільки”, “за рахунок чого”, “яким чином”.

Другий рівень документації СМЯ містять “Методики системи якості”, або “Процедури якості”. Вони використовуються разом

з “Посібником з якості” для загального планування і керування діяльністю, що впливає на якість.

У процедурах системи якості не повинні докладно викладатися суто практичні питання. Вони докладно розглядаються у “Посадових інструкціях” і в “Програмах якості” (“Робочих інструкціях”) — документах, що регламентують конкретні заходи з якості, ресурсів, послідовності дій, що належать до конкретної послуги або проекту контракту. “Посадові інструкції” і “Програми якості” — це третій рівень документації СМЯ.

Нарешті, четвертий, нижчий рівень документації має назву “Інші документи”: “Записи”, або “Протоколи якості”, довідкова документація і взагалі будь-яка документація ВНЗ, що входить у СМЯ.

Таким чином, підхід до керування ВНЗ на основі якості освітніх послуг за змістом ISO 9000, TQM і EFQM відрізняється від традиційно-адміністративного тим, що передбачає програму комплексних дій, побудованих на системному виявленні і керуванні факторами, що впливають на якість результату на всіх етапах його формування.

При побудові СМЯ потрібна самооцінка діяльності основних і допоміжних підрозділів і служб ВНЗ викладачами і співробітниками, в тому числі вищим керівництвом. Тільки таким чином можна виявити всі “приховані” відхилення і фактори ризику. Опитування краще проводити шляхом добровільного анонімного анкетування, мотивуючи це як життєво важливий для організації захід і залишаючи учаснику опитування можливість самовираження та вираження власної думки щодо поліпшення. Якість процесів можна оцінювати з використанням різних кваліметричних шкал [4]. Важливо одержати відгуки стосовно якості попереднього процесу від кожного учасника цього процесу. Так, викладачі на I курсі як внутрішні споживачі можуть неформально оцінити якість роботи підготовчого відділення. Зібрані дані класифікують за допомогою SWOT-аналізу із залученням крос-діагностики [5]. За необхідності за допомогою статистичних методів контролю якості і керування процесами [4; 17] виявляють стохастичні зв'язки процесів і тенденції їх змін у часі. Наприклад, аналіз кривих розподілів результатів семестрового контролю знань дає змогу не тільки визначити якість навчання, а й рівень якості самого оцінювання. У результаті ма-

тимемо уявлення щодо ступеня “зрілості” процесів. Відповідно до класифікації, запропонованої Р. Гарднером [2], відносну зрілість процесів можна оцінити за шестирівневою шкалою: невідомість, визначеність, повторюваність, здатність, ефективність, гнучкість. Надавши експертним шляхом кожному ступеню зрілості визначену “вагу”, нескладно одержати кількісну оцінку зрілості. У міру того як процеси просуваються за шкалою зрілості, вони демонструють вищі рівні результативності (якості), ефективності (використання ресурсів) і гнучкості. Більш зрілі процеси краще керуються, тобто надійність їх підвищується. Чим вище рівень зрілості, тим вище статус ВНЗ, довіра до його послуг та його конкурентоспроможність [3].

Вартий уваги досвід західних педагогів у залученні студентів до побудови і функціонування СМЯ. Деякі фахівці вважають, що більшість студентів як учасників освітнього процесу переважно не готові до розпізнавання проблем якості і синтезу рішень. Їхні оцінки виявляються зміщеними і підпорядковуються меркантильним інтересам. Фахівці, які підтримують концепцію “Навчання загальній якості” [20], доводять зворотне. Застосовувана ними система оцінювання базується на педагогічному підході Блума-Крузола, що використовує активне навчання зі створенням команди, самооцінкою. На підставі результатів виконання педкомплексу (домашніх завдань, контрольних робіт, тестування, іспитів, курсових і дипломних проєктів) студенти самостійно складають матриці пізнавальних компетенцій, ведуть записи у груповому робочому журналі, де фіксуються види, дати і зміст виконаних робіт, витрачений час з поясненнями, чому цей студент перебуває на цьому рівні навченості в пізнавальному й емоційному змісті щодо певної конкретної компетенції. Крім того, кожен студент веде персональний щоденник, у якому він описує свою реакцію на аудиторію, пов’язані з нею почуття, зведення про викладачів й інших студентів, думки, ідеї, концепції, проблеми щодо питань, які досліджуються. Журнал і щоденники періодично обговорюються з кураторами. У результаті виробляється думка команди (групи), що враховується при плануванні робочих програм і конкретних занять у формі ділових ігор (розподілу ролей). Аналогічний підхід може застосовуватися при керуванні якістю вихованості, тобто політикою виховання.

Дотримання порядку в документообігу багато хто вважає бюрократизацією. Тому при створенні СМЯ необхідно намагатися максимально застосовувати наявні документарні форми, змінювати ставлення до них і упорядковувати їх використання. Найкращим варіантом вважається перехід від паперового документообігу до електронного.

Необхідно налагодити постійний контроль за якістю освітнього процесу. Так, В. Аванесов [12] зазначає, що робити це краще не зверху до низу, як зараз практикується, а знизу догори, оскільки освіта — передусім власна справа самої людини, потім — його оточення (суспільства), і лише згодом — держава. Відповідно і контроль повинен починатися із найгуманнішої його форми — самоконтролю. І тільки тоді настає черга контролю громадськості й органів керування освітою. Для цього потрібні система адекватних показників і незалежні від держави служби атестації і тестування. Саме такий шлях накреслили учасники Болонського процесу.

Література

1. *Анискина Н. Н.* Менеджмент процессов в деловом образовании // Стандарты и качество. — 2003. — № 8. — С. 92–93.
2. *Гарднер Р.* Преодоление парадокса процессов // Стандарты и качество. — 2002. — № 1. — С. 82–88.
3. *Ершова Е. В., Корнев В. М., Левшина В. В.* Интегрированная система менеджмента вуза: Методические подходы к ее оформлению // Стандарты и качество. — 2003. — № 8. — С. 76–79.
4. *Иванов Б. С.* Оценка образовательного процесса на кафедре // Стандарты и качество. — 2003. — № 8. — С. 94–95.
5. *Конти Т.* Самооценка в организациях: Пер. с англ. / Науч. ред. В. А. Липидус, М. Е. Серов. — М.: РИА “Стандарты и качество”, 2000. — 328 с.
6. *Корнеева Л. О., Синицкий М. Є.* Якість освітніх послуг з позицій міжнародних стандартів серії ISO 9000:2000 // Болонський процес: шляхи до мобільності студентів, академічного та адміністративного персоналу в рамках загальноєвропейського простору вищої освіти: Матеріали IV Міжнар. конф., м. Судак, Автономна Республіка Крим, 18–21 трав. 2005 р. — К.: МАУП, 2006. — С. 139–144.

7. *Корнєєва Л. О., Сіницький М. Є.* Впровадження тестових методів оцінювання успішності навчання як напрям інтеграції вітчизняної освіти в Європейський освітній простір // Болонський процес: реалізація положень Болонської декларації в системі вищої освіти України: Матеріали V Міжнар. конф., м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20–22 верес. 2005 р. — К.: МАУП, 2006. — С. 104–116.
8. *Корнєєва Л. О., Сіницький М. Є.* Управління навчальним процесом з використанням засобів MS Project // Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр. — К.: МАУП, 2005. — С. 156–166.
9. *Кремень В. Г.* Болонський процес: зближення, а не уніфікація // Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу: Док. і матеріали, 2003–2004 рр. — С. 5–12.
10. *Никитина Н. Ш.* Проектирование системы менеджмента качества вуза на основе логико-структурного анализа // Стандарты и качество. — 2003. — № 8. — С. 87–91.
11. *Ничкало Н. Н.* Стандарти професійної освіти: проблеми методології і творчих пошуків. Професійна освіта: педагогіка і психологія. — К.: ВІПОЛ, 2000. — 486 с.
12. *Образовательная политика* (веб-сторінка В. С. Аванесова). — <http://testolog.narod.ru>
13. *Освітні інновації у вищих навчальних закладах України: Каталог* / Уклад. В. І. Соколов, В. В. Висоцька; Відп. ред. К. М. Левківський. — К.: Стилос, 2003. — 336 с.
14. *Салов В. О.* Основи педагогіки вищої школи: Навч. посіб. — Дніпропетровськ: Національна гірнича академія України, 2003. — 183 с.
15. *Сіницький М. Є., Корнєєва Л. О.* Електронні підручники як інструмент вільної освіти // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти: Моногр. / За ред. В. М. Бебика. — К.: МАУП, 2004. — С. 163–179.
16. *Система управління якістю медичної освіти* / І. Є. Булах, О. П. Волосовець, Ю. В. Вороненко та ін. — Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕСС, 2003. — 212 с.
17. *Статистический портал StatSoft.* — <http://www.statsoft.ru/home/portal/applications/industry/vanes.htm>
18. *The Memory Jogger™ 9000/2000: Карманный справочник по использованию ISO 9001 — стандарта систем качества* / Пер. с англ. Р. В. Пич, Б. Пич, Д. С. Риттер. — К.: МКЦ “ПРИРОСТ”, 2004. — 192 с.

19. Федин В.Т. Сравнительный анализ макетов образовательных стандартов специальностей // Материалы X симп. “Квалиметрия в образовании: методология и практика”. — М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2002. — С. 127–143.

The actual criteria of the acting state system of quality of the guarantees of higher education based on positions of Bologna declaration is analyzed. Principle moments of construction of the quality and efficiency of Higher educational establishment are given from perspective of principles of Common management and in accordance with series of ISO 9000 requirements. The place and the role of students is highlighted as important part of educational process support.